

AYOLLARNING IQTISODIY HUQUQ VA ERKINLIKLARI

Yaumutbayev Bobur Baxodir ógli - TDTrU talabasi

Bozor munosabatlari aholining barcha qatlamlari – ayollar va erkaklar , yoshlar va qariyalar, sog'lom va nogironlarga bab – baravar taalluqli voqelikdir. Ular har bir kishiniqilgan mehnatiga, tadbirkorliga va ishbilarmonligiga qarab taqdirlaydi, farovon yashashiga imkon beradi.

Statistik ma'lumotlar dunyo iqtisodiyotida ayollarning ta'siri oshib borayotganidan dalolat bermoqda. Ayrim rivojlangan davlatalarda ayollar boshqarayotgan korxonalar yalpi milliy mahsulotning 50 foizidan ortiqrog'ini ishlab chiqarmoqda. Masalan, Germaniyada bu 50-52 foizni , Yaponiyda 55 foiz , Italiyada esa 60 foizni tashkil etadi. Dunyo respublikalarining o'ndan bir qismi ayollarga tegishli

O'zbekistonda ayollarni ijtimoiy – iqtisodiy hayotga jalb etish ,xususiy mulk egalariga, subyektlariga aylantirish o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Birinchidan o'zbek ayollari ko'p bolali bo'lib, bu ularni ko'proq oilaga , farzandlar tarbiyasiga bog'lab qo'yadi. To'g'ri, keyingi yillarda oilani rivojlantirish uchun sharoitlar yaratilishi natijasida aholi orasida tug'ulish biroz kamaydi. Hozir 5-6 nafar farzandli ayollar kam uchraydi, shaharlarda esa 1-2 bola bilan cheklanish ananaga aylanmoqda.

Ikkinchidan, mulk egasini erkak obrazida ko'rish hollari mavjud. Natijada bugun biznesda asosan erkaklar yetakchilik qilmoqda.

Bundan tashqari, xususiy mulkka ega bo'lish istagida o'ziga xoslik ko'zga tashlandi. Ayollar xususiy mulkka uni yanada kengaytirish, yangidan – yangi mahsulotlar yaratish ,ish joylari ochib, hudduda yoki soha barqaror mavqega erishish emas, balki oilaviy – moddiy shart – sharoitlarni yaxshilash manbai deb qarashga moyildirlar. Ular uchun umumiy ijtimoiy – iqtisodiy taraqqiyot emas, balki oilaviy hayotni farovonlashtirish birinchi galdagi vazifadir. Bu fikrimiz o'tkazilga sotsiologik kuztishlar, so'rovnomalarga olgan javoblar natijasidir.

«O'zingiz qanday mulk egasi bo'lishni istaysiz?» dega savolga javoban respondent ayollarning 48 foizi – o'zining hovlisi, 31 foizi - xususiy korxonasi, 12 foizi – xususiy do'koni, 9 foizi esa kichik firmasi bo'lishini istashini aytgan. Ma'lum bo'ladiki, ayollar bozor iqtisodiyot talablarini to'g'ri idrok etadi va xususiy mulk egasi bo'lishni istaydi. Ammo qizig'i shundaki, xususiy mulk egasi bo'lish insonning tabiiy huquqi, farovon yashash va qobiliyatini rivojlantirish imkoni ekanligini avvalo oliy ma'lumotli ayollar qayd etadilar. Ularning deyarli barchasi yoki bu mulk egasi bo'lishni yoqlab chiqadilar. Ayni vaqtda qishloq ayollarining uchdan bir qismi (31%) xususiy mulk tarafdoridir. Chamasi, qishloq joylarida xususiy mulk ko'rinishlarining xilma-xil emasligi, fermer xo'jaliklari hali subyektlarga sezilarli foyda keltirmagani respondentlar javobiga ta'sir etgan ko'rinadi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tilib, xususiy mulkchilikning tiklanishi ayollarda xususiy korxonalar ochish, farzandlari yoki turmush o'rtog'i shunday korxonalar egasi bo'lishini ko'rish istagini yuzaga keltirgan. Shunday bo'lsa, respondentlarning 31 foizi <<xususiy korxonalar bo'lishini istayman>> deb javob bergan. Lekin bu javob ulaning xususiy korxonalar ochishiga tayyor ekanliklarini bildirmaydi. E'tiborlisi shundaki, ushbu javob bilan uni real hayotga joriy etishga intilish o'rtasida katta farq mavjud. Bu respondentlarning <<Agar lotoreya o'yinida katta pul yutsangiz, uni nima sarflagan bo'lardingiz?>> degan savolga bergan javoblarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ayollarning 62 foizi <<yangi hovli sotib olardim>>, <<kvartiramni kengaytirardim>>, deb javob bergan. Ularning 30 foizi <<o'g'limni uylantirardim yoki qizimga to'y qilardim>>, deb javob bergan javobi ham yuqoridagi javobga yaqindir. Respondentlarning atigi 8 foizi yutgan pullarini yangi korxonalar yoki xususiy firma tashkil etishga sarflashini bildirgan. Chamasi, <<oilani biqish, pul topish - erkaklarning ishi>>, degan eskicha tasavvur o'zbek ayollarini hali tark etmagan.

Xususiy mulk, respondentlar tasavvurida, oilaviy farovonlikni ta'minlash uchun kerak. Ushbu xohishni qoralab bo'lmaydi, chunki xususiy mulk pirovard natijada turmush tarzini, oilaviy munosabatlar madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilishi lozim. Lekin mulkni asrash, ko'paytirishning ham i'z qat'iy talablari mavjud. U o'rnini kelganida oilaviy sarf-xarajatlarni kamaytirishni, hatto ayrim oilaviy jihozlar va qulayliklardan voz kechishni talab etadi.

Xususiy mulkni shakllantirish kishidan uzoq mehnatni, kasbiy ko'nikmalarni, hamkasblarni uyushtirish va ularni mehnatini tashkil etish qobiliyatlarini talab etadi. Shunday xislatlari bo'lmagan kishi mulkdan unumli foydalanishni bilmaydi, goho uning talon-taraj qilinishiga sababchi bo'ladi.

Qanday bo'lmasin, O'zbekiston ayollari bugun ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarda faol qatnashmoqda, xususiy mulkka ega bo'lib, oilasini boqish, noz-ne'matlar yaratib, turli madaniy-maishiy xizmat ko'rsatishga o'z hissasini qo'shmoqda. Ayollar o'z iqtidori, bilimi va ko'nikmalariga muvofiq ishlashga moyildirlar, ular erkaklardek tavakkal qilishga, o'zlari aniq tasavvur etolamagan sohalarga kirishga intilmaydi. Mehnati bilan yaratilgan xususiy mulkka ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'ladi, keskin raqobatlariga kirishmaydi, ish faoliyatini bir maromda, tekis olib borishni yoqtiradi. Ular uchun xususiy mulk katta boylik orttirish, yirik ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish emas, balki oilasining moddiy farovonligini ta'minlash manbaidir.

Xususiy mulk kishida ijobiy ijtimoiy fazilatlarini shakllantiradi. Tejamkor bo'lish, isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik, tashabbuskorlik bilan ishlash, loqaydlik va tanballik kabi illatlarga barham berish, kishilarni ishbilarmonligiga qarab taqdirlash, vaqtning qadriga yetish ana shunday fazilatlar sirasiga kiradi.

Kuzatishlardan ma'lum bo'ldiki, ayollar biznesning savdo-sotiq, maishiy-madaniy xizmatlar ko'rsatish, ta'lim-tarbiya, meditsina, kopyuter xizmati kabi sohalarda ishlashga intiladi. Ishlab chiqarish, qurulish, yo'l-transport xizmati ko'rsatish

sohalarida xizmat qilayotgan ayollar juda kam, ular jami tadbirkorlarning 3-4 foizidan ortmaydi.

Shu bilan birga, bozor infratuzilmasini rivojlantirishda ayollarning roli va o'rnini ortib borayotganini kuzatamiz. Masalan, bozor munosabatlariga o'tish arafasida banklarda xizmat qiluvchi ayollar atigi 7-8 foizni tashkil etgan bo'lsa, hozirgi banklar tizimida ularning ulushi 40 foizga yaqindir. Hatto ayollarimiz xususiy banklarni boshqarishda, banklar boshqaruvi faoliyatida ishtirok etmoqda. Bugun faoliyat ko'rsatayotgan birjalar, auditorlik firmalari, sug'urta kompaniyalari, mehmonxona komplekslari, kontsernlar va transmilliy uyushmalarda ayollar ko'payib bormoqda.

Tadbirkorlik sohasini rivojlantirishga ko'maklashuvchi davlat va nodavlat tashkilotlari, biznes tuzilmalari, banklar va moliyaviy institutlarning tashkil etilishi va ular amalga oshirayotgan ishlar biznes sohasini mustahkamlashga, bozorda o'z o'rnini topib olishiga imkoniyat yaratmoqda.

REFERENCES

1. Бехзоджон Қуролович Маликов ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДАГИ МУАММОЛАР // Academic research in educational sciences. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbekistonda-davlat-hizmatini-tartibga-solishdagi-muammolar> (дата обращения: 20.12.2022).
2. Маликов, Б. Қ. (2021). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ДОИР СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ. Scientific progress, 1(4), 207-212.
3. Маликов, Б. Қ., & Икромов, Д. Р. Ў. (2022). ШАРҚ ТАЪЛИМОТИДА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 483-487.
4. Маликов, Б. Қ. (2021). ЁШЛАРНИ САЛБИЙ МАФКУРАВИЙ ТАХДИДЛАРДАН ХДМОЯ КИЛИШ-ДАЁТИЙ ЗАРУРИЯТ YANGI O'ZBEKISTONDA ILM-FAN VA TA'LIM ILMIY-METODIK JURNALI. ISSUE, 1(1), 202-206.
5. Маликов, Б. Қ., & Абдураимов, О. К. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ БАРКАМОЛЛИК ВА МАЪНАВИЯТ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 449-453.
6. Маликов, Б. Қ., & Дехқонбоев, Ш. Б. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ХУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 462-466.
7. Маликов, Б. Қ., & Эшқурбонов, А. И. Ў. (2022). АДОЛАТЛИ ЖАМИЯТДА ОДИЛ СУД СИФАТИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 467-472.
8. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, Б. К. Ў. (2022). ЎЗБЕКИСТОН КОНСТИТУЦИЯСИДА ИНСОН ВА ТАБИАТ ҚАДРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 473-478.

9. Маликов, Б. Қ., & Хамроқулов, С. К. Ў. (2022). ИСЛОМ КАРИМОВ АСАРЛАРИДА КОНСТИТУЦИЯ ВА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 479-482.
10. Маликов, Б. Қ., & Болиева, Н. Қ. Қ. (2022). ХУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМНИНГ ИЖТИМОИЙ ХАВФИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 458-461.
11. Маликов, Б. Қ., & Бўриев, З. Б. Ў. (2022). ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ХУҚУҚИЙ ОНГНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 454-457.
12. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, B. S., & Ataeva, G. B. (2022, June). Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.
13. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, B. S., & Ataeva, G. B. (2022, June). Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.
14. Насиба Шарифовна Юнусова, & Муслимахон Яхяева (2022). МОЛОДЕЖЬ И ИНФОРМАЦИОННАЯ СРЕДА. Academic research in educational sciences, 3 (10), 372-376.
15. Н. Ш. Юнусова (2022). ЁШ МУТАХАССИСЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. Academic research in educational sciences, 3 (TSTU Conference 1), 339-341.
16. Boltaevna, S. F. A., & Upashevna, A. L. (2022). Signs of Innovation Economy and its Assessment Indicators. Specialusis Ugdymas, 2(43), 3178-3190.
17. Akbarova, L. U. (2022). APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PRACTICAL CLASSES IN THE DISCIPLINE" ECONOMIC THEORY". Journal of new century innovations, 16(1), 133-3/.
18. Akbarova, L. U. (2022). APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PRACTICAL CLASSES IN THE DISCIPLINE" ECONOMIC THEORY". Journal of new century innovations, 16(1), 133-135.
19. Akbarova, L. U. (2022). THE SIGNIFICANCE OF ECONOMIC THEORY IN KNOWING AND SOLVING PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Journal of new century innovations, 16(1), 128-129.
20. Akbarova, L. U. (2022). SOME PROBLEMS OF LIFELONG EDUCATION IN UZBEKISTAN IN THE CONDITIONS OF A MARKET ECONOMY. Journal of new century innovations, 16(1), 130-132
20. Saidahrolovich, K. S., Upashevna, A. L., & Abduxamitovna, F. M. (2022). Factors Affecting Supply and Demand in The Automobile Industry of The Republic of Uzbekistan. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 1-6..